

CONFERÈNCIES PRONUNCIADES DAVANT EL PLE

BOSCOS MARGINALS, TERRITORI COMBUSTIBLE

La conferència sobre «Bosc marginal, territori combustible» fou pronunciada pel Dr. Ramon Folch davant el Ple el dia 17 de febrer de 1995.

SUMARI

INTRODUCCIÓ

LA MARGINALITAT DEL NOSTRE ESPAI FORESTAL

Els condicionaments ecològics

Els usos històrics: més llenya i carbó que no pas fusta

L'abandó de l'espai forestal i l'exaltació de la combustibilitat natural

La resposta de la vegetació davant del foc i les actituds restauradores

EL FOC FORESTAL DURANT L'ESTIU DE 1994

Massa, novament

Les actituds del Govern i de la ciutadania

ELS ELEMENTS D'UNA POSSIBLE ESTRATÈGIA DE FUTUR

La lluita contra el foc declarat: els serveis d'extinció

La lluita contra el foc potencial: les mesures profilàctiques

L'atenuació de la inflamabilitat del territori

Per un pla nacional de reconversió agroforestal

Introducció

Deixeu-me que us digui, abans de començar, que aquesta intervenció té avui per a mi un caràcter una mica singular, atès que circumstàncies diverses m'han mantingut allunyat en aquests dos últims anys de l'activitat acadèmica de l'Institut. És molt satisfactori, en efecte, poder-la reprendre i, alhora, tenir l'oportunitat de compartir amb vosaltres aquestes reflexions. Per tant, vull començar la meva exposició agraint la paciència que el Consell Permanent i els membres de l'Institut heu tingut amb un membre «infidel» en la forma, bé que històricament i provadament fidel en el sentiment.

Tant per la composició d'aquesta assemblea, com per la mateixa natura dels temes que tractarem, no faré una reflexió de caràcter pròpiament ecològic. Més aviat tractaré de fer una reflexió socioecològica, i això perquè els interessos professionals i acadèmics dels aquí reunits són diversos, de manera que probablement podria resultar poc fascinant entretenir-se en segons quins aspectes, potser més erudits que no pas pròpiament culturals. Altrament, el tema que ens ocupa és objecte, tant de l'anàlisi ecològica, com de l'estudi sociològic, de manera que l'enfocament socioecològic li escau del tot.

D'una manera general, totes les qüestions ambientals participen d'aquesta circumstància, de fet. Massa sovint les persones que ens movem en el camp de les ciències ecològiques hem de constatar que hi ha una diferència molt gran entre la capacitat de diagnosticar un problema i la competència per a reconèixer-ne l'etiologia o, encara, la capacitat per a dissenyar una estratègia terapèutica. Això és així perquè, contràriament al que correntment hom creu, els problemes ambientals no són problemes ecològics, sinó socials. Serien problemes ecològics si es produïssin fallences en el funcionament dels sistemes, però no tinc pas notícia que la fotosíntesi hagi deixat de ser més o menys eficaç en un bosc que en un altre, o que les cadenes tròfiques hagin experimentat sobtades disfuncions, o que els codis genètics de les espècies hagin entrat en crisi. Cap d'aquestes coses no passa. El que sí que passa és que una de les espècies —la nostra— introdueix una sèrie de modificacions —de perturbacions, en termes sociològics— en el funcionament d'aquests sistemes, les conseqüències de les quals poden ser descrites, però no pas interpretades, i molt menys teleològicament considerades, en termes pròpiament ecològics.

La marginalitat del nostre espai forestal

M'agradaria, en primer lloc, explicar per què té sentit considerar que

el nostre espai forestal és un espai marginal i per què aquesta marginalitat condiona després tot el tractament econòmic i, per consegüent, polític, que se li dona. També m'agradaria explicar per què, com a conseqüència d'això, el conjunt del nostre territori ha esdevingut una cosa molt semblant a una teia (i d'aquí aquesta expressió de «territori combustible»). Encara, m'agradaria també apuntar algunes línies que, al meu entendre, permetrien d'anar configurant una estratègia per al futur immediat, una estratègia que —em sap molt de greu haver-ho de dir— temo que no coincidirà gaire, per no dir gens, amb la que en aquests moments sembla que les nostres autoritats han adoptat.

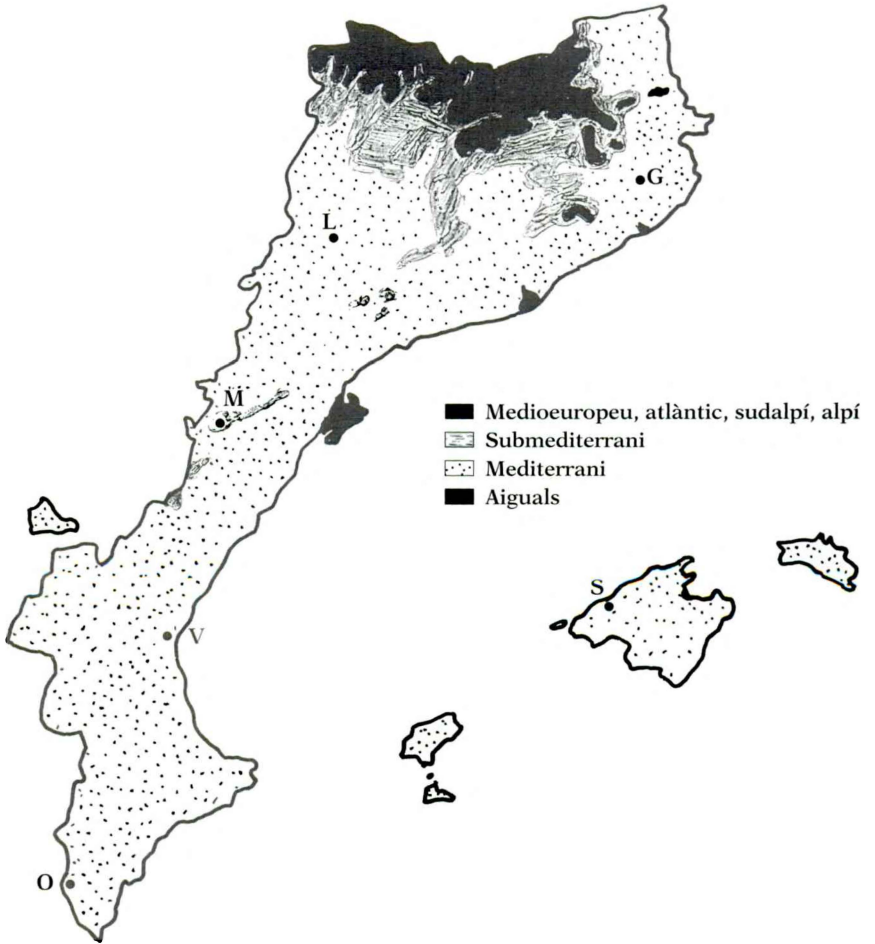
Els condicionaments ecològics

Voldria iniciar aquesta exposició recordant algunes realitats bàsiques del nostre context ambiental mediterrani a la base de les quals, justament, es troba aquesta condició de «marginalitat» aplicable a l'espai forestal, si més no en termes socioeconòmics.

Als Països Catalans, l'espai mediterrani ocupa la major part del territori. Únicament algunes zones relativament alteroses del nord del País Valencià o del sud de Catalunya i tota la zona prepirinenca, amb alguns contraforts a la Segarra, a Osona, a la Garrotxa, etc., tenen una condició d'espai submediterrani (en el fons és una diferenciació subtil que ens plau de fer a nosaltres, però per a un observador exterior amb visió general, també es tracta d'espai mediterrani). Només són pròpiament extramediterrànies les àrees de tipus centreeuropeu, atlàntic, subalpí o alpí, bàsicament arredossades als Pirineus; en total, una porció relativament petita del territori. La primera constatació serveixi, doncs, per a recordar un fet, si voleu elemental, però determinant: la gran major part del nostre territori, concretament la totalitat del territori balear, la quasi totalitat del País Valencià i dues terceres parts de Catalunya, és mediterrània o, com a màxim, submediterrània.

Què vol dir això, en termes de pluviometria i en termes de productivitat (i, doncs, també en termes de producció fustanera)? Prenguem algunes estacions representatives d'aquest territori: Girona, Sóller, Morella, València, Lleida i Oriola. En termes de pluviositat total, a Girona es recullen de mitjana uns 805 l/m² a l'any; a l'extrem oposat, a Oriola, només se'n recullen uns 295. Aquestes xifres són molt modestes. Però més encara que la seva modèstia, és important destacar la manera com es distribueixen al llarg de l'any. Si les comparem amb les corresponents a Colònia, Greenwich o Lódz —una ciutat po-

FIGURA 1. Àmbits bionòmics dels Països Catalans

Espai extramediterrani: prats alpins, pinedes subalpines, pinedes montanes, fagedes i rouredes (11.735 km², 17 %).

Espai mediterrani: alzinars, pinedes seques, màquies, brolles i espinars (57.300 km², 83 %).

FIGURA 2. Pluviometria

	Pluviometria (l/m ²)			Productivitat anual		
	anual	estival	tardoral	gC/m ²	t/ha	t fusta/ha
1. Girona	805	75	290	650	150-200	9
2. Sóller	750	43	258	75	50	≤3
3. Morella	670			280	100	5
4. València	430	56	186			
5. Lleida	350					
6. Oriola	295	30	113	50	20	
Colònia	660					10-15
Greenwich	610	150	166			
Lódz	565					
Pluviïsilva						20-25
Plantacions fustaneres submediterrànies						12-14
Prats d'alta muntanya (aprofiten només el 10 % de l'aigua per fred!)						5

lonesa—, veurem que no solament no són extremament modestes, sinó que fins i tot en algun cas són relativament elevades. En efecte, sorprèn constatar que a Girona hi plou més que a Colònia, o que a Girona hi plou més que a Greenwich —és a dir, Londres—, o que a Girona hi plou francament molt més que a força localitats austríaques. De fet, a Sóller també, i en localitats del nord País Valencià —en localitats de muntanya, com Morella—, semblantment.

Però el cas és que Greenwich o Lódz són més humides que Girona. A Greenwich, tant plou a l'estiu, com a la tardor, com a l'hivern, com a la primavera, de manera que les precipitacions totals es reparteixen de manera relativament uniforme al llarg de l'any. En localitats com Girona, a la tardor —i d'aquí vénen les nostres famoses i acreditades inundacions autumnals— cauen 300 d'aquests 800 l/m², mentre que a l'estiu només n'hi cauen 75. I si això ho aneu comparant amb tota la resta de localitats considerades al nostre país, veureu que aquesta xifra estival no fa més que minvar. A Sóller, per exemple, n'hi cauen únicament 43, és a dir que hi ha un període de fort eixut estival; a València n'hi cauen 56, i a Oriola únicament 30. En definitiva, el que determina que el nostre territori estigui sotmès a condicions d'aridesa relativa és aquest eixut estival tan accentuat, no pas les quantitats totals de pluja anual, que no són pas extremament baixes.

Aquest període estival, que podem situar entre juny i setembre aproximadament, és prou llarg per introduir un període d'estrès en la vegetació. Aquest estrès impedeix que, bé que la disponibilitat anual d'aigua sigui suficient, es puguin instaurar formes vegetatives que tenguin un requeriment regular d'aigua. En termes de productivitat anual, aquestes disponibilitats escasses d'aigua a l'estiu introdueixen un factor limitant important. Un índex molt utilitzat en ecologia per a expressar la productivitat són els grams de carboni que la vegetació arriba a fotosintetitzar per m² i any. Per això és interessant correlacionar aquest índex amb les precipitacions enregistrades.

En el cas dels boscos de Girona, la productivitat se situa en 650 g de C per m²/any. En canvi, en el cas d'Oriola, a l'altre extrem, és només de 50 g de C per m²/any. Tot això es pot traduir en tones de matèria vegetal o, per anar-nos acostant al tema famós de la marginalitat, en tones de fusta, concretament. Desestimats branquillons i fulles, s'arriba a establir que els boscos gironins tenen una productivitat de 9 tones de fusta per hectàrea i any, mentre que al migjorn valencià, a Oriola, aquesta productivitat és irrellevant; per a ser exactes, de tones de fusta, no se'n produeix cap ni una, perquè ni tan sols no hi ha boscos, sinó a penes bosquines. A les Balears, ens situem entre 2 i 3 tones, i a les zones boscoses de les muntanyes valencianes, en 5 tones.

Els boscos de l'Europa central produeixen de 10 a 15 tones de fusta per hectàrea i any, i si ens situéssim en els boscos de màxima productivitat, les pluviòsilves intertropicals, aniríem a les 20-25 tones de fusta per hectàrea i any. Les nostres plantacions fustaneres —no els boscos pròpiament dits, sinó les plantacions d'arbres amb finalitat de producció de fusta— se situen entre les 12 i les 14 tones, cosa que, comparada amb la productivitat dels boscos normal, ja ens revela la tràgica magnitud de la realitat: tenim, en el millor dels casos, una productivitat de 9 tones de fusta per hectàrea i any, quan una producció raonable, que pugui ser estimulante des del punt de vista econòmic, se situa entre les 10 i les 14. En les comarques de la Catalunya Nova, per exemple, aquesta productivitat no passa quasi mai de les 5 tones, és a dir, menys de la meitat del que es consideraria una productivitat acceptable.

Els usos històrics: més llenya i carbó que no pas fusta

A partir d'aquesta realitat, es comprèn fàcilment que el valor econòmic del bosc a casa nostra —en el sentit mercantil— sigui relativament baix. Però en el passat ha tingut tota una colla d'altres aprofitaments secundaris que li han conferit, per una via altra que la de

l'explotació de la fusta, un valor alt, i això mereix una breu repassada històrica, perquè és la clau per a comprendre la situació actual del nostre espai forestal.

Durant segles hem tingut un espai forestal explotat en un règim agro-silvícola, és a dir, els boscos ocupaven zones relativament marginals, zones muntanyoses, zones de relleu abrupte, intercalats en els espais relativament plans i de sòls profunds que, de l'Edat Mitjana ençà, havien estat romputs i convertits en conreus. En realitat, no hi havia cap col·lectivitat que visqués exclusivament i directament del bosc, sinó que el bosc era un element d'un sistema mixt d'economia. Això queda reflectit fins i tot en la pròpia llengua, de manera que en català d'«anar al bosc» se'n diu «anar a la muntanya»; quan la gent va al bosc, diu: «anem a la muntanya», perquè «bosc» i «muntanya» han passat a ser conceptes correlatius, cosa que la llengua recull i fixa.

Aquesta economia mixta agroforestal obtenia del bosc alguns elements molt importants. Certament fusta, però, sobretot, un altre recurs capital: llenya, combustible. A totes les llars catalanes, des dels més remots temps que pugueu imaginar, es cuinà amb llenya o amb carbó vegetal fins al començament d'aquest segle. Qualsevol barceloní, qualsevol gironí, qualsevol valencià, cuinava amb llenya o amb carbó d'alzina. Una llenya que provenia en gran part de la diferència que hi ha entre les 50-150 tones de matèria orgànica produïda per hectàrea i any, i les 5-9 tones de fusta. Aquesta llenya tenia un valor econòmic important i era el combustible que feia anar, des de les fargues fins a la cuina domèstica de totes i de cada una de les llars del país. La diferència de producció entre la matèria orgànica i la fusta és molt gran. En el cas de Girona, estem parlant de 150 tones per hectàrea i any de matèria orgànica, només 9 de les quals són de fusta, mentre que 40 o 50, fàcilment, són llenya (brancatge i, en el cas dels pins, també fulla combustible i pinyes).

Tot això era extret del bosc i comercialitzat. Era un element econòmic valuós, capital. El canvi fonamental es va produir, però, amb la introducció dels combustibles fòssils (primer carbó mineral i després petroli o gas natural), o bé energia elèctrica (que no és un combustible fòssil, però sí una forma d'energia altra que la de la llenya). De manera que durant el segle xx s'ha produït una dràstica caiguda en la demanda de combustibles forestals. Es tracta d'un fet històricament recent, tan recent que els presents en aquesta sala n'hem viscut el procés. Tots tenim un record d'infantesa, més o menys remot segons els casos, en què les nostres llars, i fins les nostres indústries, funcionaven, bàsicament, amb aquest excedent de la productivitat dels nostres boscos. Però actualment, de la majoria dels nostres boscos no-

més extraïem la fusta, i encara no pas tota, és clar. Això fa que l'espai forestal, que resultava bàsic com a complement de l'activitat agropecuària per un costat, i com a fornidor d'un element bàsic per a l'activitat econòmica rural i urbana per un altre, hagi deixat de tenir interès econòmic immediat. És percebut, en efecte, com un espai econòmicament marginal.

L'abandó de l'espai forestal i l'exaltació de la combustibilitat natural

Al darrere d'aquesta caiguda de l'interès per l'espai forestal ha arribar el fenomen del seu abandó, un segon problema importantíssim.

Que la nostra població, des de l'edat mitjana, es trobés més o menys concentrada en segons quins nuclis urbans —bressol d'una menestralia que acabà engendrant la burgesia industrial—, no fou impediment perquè durant un llarg període de la nostra història un percentatge sensible de la nostra població total estigués assentat en punts esparsos per tot el territori. Aquesta població rural i prou disseminada, empesa en part pels canvis sociològics lligats al desenvolupament d'una societat industrial, en part per la pròpia caiguda del valor econòmic dels productes que fornïa, ha anat abandonant l'espai agroforestal i s'ha anat concentrant —un fenomen conegut i sabut que ara no és el moment d'analitzar— en les zones urbanes (i quan dic «zones urbanes» no em refereixo només a Barcelona o a València: parlo de Barcelona, de Manresa, d'Alcoi o de Girona, tant se val). El territori, en definitiva, ha quedat configurat d'una forma totalment diferent a com era fa dos-cents anys, només cent i tot. La població no l'ocupa de manera difusa, sinó que es concentra en punts concrets i determinats.

Mentrestant, la major part de la modesta, però real, producció de matèria orgànica susceptible d'esdevenir combustible —sobretot en moments d'eixut estival extrem—, no és retirada d'aquests boscos, sinó que s'hi queda. Cal dir —punt importantíssim— que, justament perquè tenia un elevat valor afegit, durant segles aquesta productivitat llenyera va ser d'alguna manera estimulada. La majoria dels boscos, en efecte, han experimentat un tractament al llarg de segles per fer-los especialment productors d'això que ara ningú no vol. Fou una tasca ímproba que ha durat segles i segles, comparable a la que ens ha permès disposar de centenars de quilòmetres de marges de pedra seca, ara també abandonats per canvi d'ús, en aquest cas de l'espai agrícola. Una tasca consistent a tractar els planifolis mediterranis (alzinars, sobretot) en règim de bosc menut —és a dir, a talar els arbres i propiciar-ne el rebrot de soca, cosa que dóna molts tanyes prims per

rabassa— i especialment a difondre les coníferes, espècies que creixen més de pressa que els planifolis i que fan més llenya.

El creixement calmos del bosc dificulta la percepció d'aquesta realitat. Com que «sempre l'hem vist així», tendim a creure que «sempre ha estat així». Però el nostre «sempre» no va més enllà del mig segle en la majoria dels casos. La realitat és que quasi tots els nostres boscos tenen una configuració antròpica, és a dir que han estat agençats per la mà dels humans, mitjançant actuacions espaiades en el temps —n'hi ha prou amb un parell o tres per segle—, però eficaces en l'espai. La difusió de la surera mateix, per exemple, és molt més gran de la que presumiblement fóra si al llarg dels últims dos o tres segles, a conseqüència de la indústria tapera, no se n'hagués produït l'afavoriment de l'extensió. En definitiva: el que era un espai forestal preparat durant segles per a la producció de carbó i de llenya, ha esdevingut un espai sobtadament abandonat que continua produint, pausadament, però implacablement, la seva mercaderia.

Sobre aquest espai s'ha afegit un altre problema: la major part de les persones que s'han concentrat en els nuclis urbans a partir dels anys cinquanta, han adoptat l'espai forestal com a lloc de lleure. De manera que el que era un espai escassament freqüentat, i en tot cas únicament per boscaters i carboners, ha esdevingut un espai abandonat o quasi abandonat durant la major part dels dies de l'any, però amb una pressió de freqüentació molt elevada durant uns moments molt concrets. Uns moments molt concrets que són, certament, els caps de setmana, i d'una manera molt especial, els caps de setmana de les èpoques en què la gent disposa de més temps, que són els períodes, és clar, que fa bo.

En definitiva, per tant, hem preparat un escenari en el qual ha plogut sobre mullat (expressió molt poc feliç, de fet, perquè justament el problema és que no plou...). Un espai forestal preparat per a produir llenya ha estat deixat en producció, però abandonat i alhora freqüentat per persones capaces de ser agents ignífers, capaces de portar foc de manera singularment eficaç. Es pot expressar de manera simple: tots els focs a terra —una llar s'anomenava un «foc», a l'edat mitjana, i de fet el mateix terme «llar», abans que família, també significa fogar!—, totes les cuines econòmiques, tots els fogons que controladament durant segles han anat cremant miquetes de llenya, ara s'han convertit en uns fogons escampats per tot el territori, en disposició de fer el mateix, exactament el mateix, però de manera descontrolada. Els «focs», ara són al bosc mateix. I tant...

La resposta de la vegetació davant del foc i les actituds restauradores

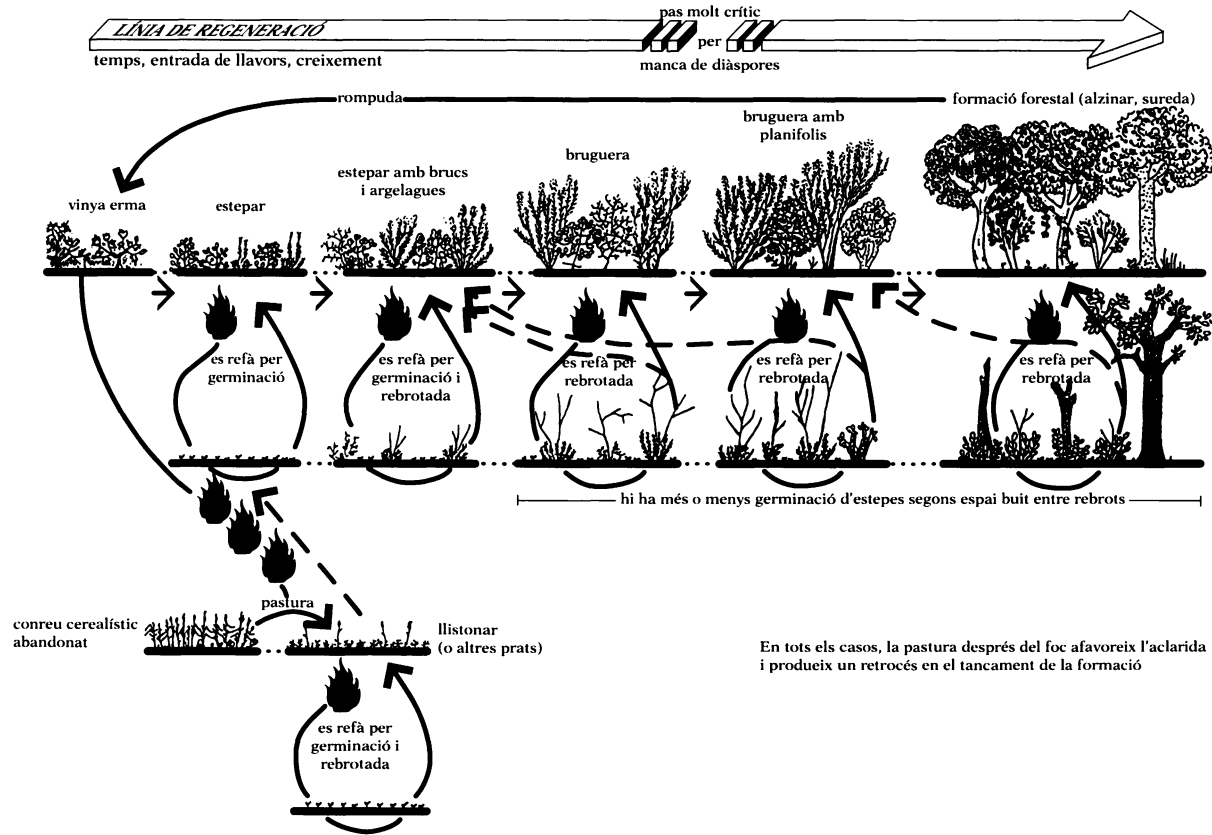
Des del punt de vista de la ciència de la vegetació s'ha intentat entendre per què es produeixen aquests focs i per què sovintegen tantíssim.

Ara hem dibuixat l'escenari on es produeix el fenomen, però potser ha arribat el moment de dedicar unes paraules al fenomen pròpiament dit. Per fer-ho, hem de partir del fet que el foc està íntimament lligat a la dinàmica de la vegetació mediterrània, com està lligat a la dinàmica de totes les formacions vegetals àrides i subàrides del món (per exemple, els casos cèlebres de foc a la sabana, tan imprescindibles a les pel·lícules dels anys cinquanta i seixanta).

Tot això ha provocat una adequació de la vegetació mediterrània. Moltes espècies mediterrànies, en efecte, o bé són capaces de rebrotar després d'un incendi, o bé disposen de granes susceptibles de resistir temperatures molt altes, sempre que hi estiguin exposades durant uns períodes relativament curts. Tot això va suscitar, ja en el seu moment, interès per part dels qui estudiàvem la dinàmica de la vegetació i ens ha permès d'anar definint una sèrie de conceptes, avui ja gairebé d'ús periodístic, com el de «piroresistència» o el de «pirofilia», que expressen les característiques d'aquelles plantes que resisteixen el foc o que fins i tot en resulten afavorides en la mesura que, en ser resistents, veuen eliminades pel foc les seves competidores no piroresistents. Hi ha piroresistents que van enllà de rebrotar o de produir granes «refractàries»: suporten el pas del foc sense cremar-se; és el cas de l'alzina surera. De fet, la surera és l'únic dels nostres arbres que es pot comportar d'aquesta manera: no pas rebrotar de rabassa després del foc, sinó tornar a treure fulles exactament del mateix tronc, que no s'ha cremat perquè l'ha protegit la seva escorça, el suro, que com tothom sap és un aïllant tèrmic de gran eficàcia.

En tot cas, l'observació de la realitat portà els fitosociòlegs a descriure —ja abans d'entendre la dinàmica lligada al foc— el comportament de la vegetació quan era objecte d'una agressió destructora. Observaren com a partir d'un camp abandonat, d'una vinya erma, per exemple, la vegetació deixada al seu lliure albir anava progressivament passant per una sèrie d'estadis que acabaven conduint, en el cas de la vegetació mediterrània, a una comunitat forestal. Primer, la vinya esdevenia un esteperar, per exemple, i després, les estepes es mesclaven amb brucs i argelagues, fins que s'instaurava una bruguera; ulteriorment, apareixien alguns planifolis, és a dir algunes alzines, per exemple, que començaven a reconstruir el bosc. Gràcies a una apreciació diacrònica —perquè el procés pot tenir fàcilment una du-

FIGURA 3. Dinàmica de la vegetació. Esquema hipotètic

rada de mig segle i, per tant, no està a l'abast de l'observació sincrònica— es podia induir aquesta successió. Però sempre hi havia un punt crític: les llavors, les diàspores de totes aquestes espècies, havien de ser fàcilment transportables. Si apareixia una argelaga era perquè les seves llavors, dutes pel vent o pels animals, havien arribat en aquell lloc. Però perquè hi arribessin les llavors de planifolis (les glans són pesants i no volen) s'havien de vèncer moltes més dificultats. Per això aquest procés era relativament ràpid amb arbusts de granes lleugeres i lent amb arbres de granes pesants.

Basant-nos en aquestes constatacions, potser una mica precipitadament, vam arribar a pensar que després del foc es produïa un fenomen semblant, és a dir, que també quan es destruïa una bruguera o un alzinar com a conseqüència d'un incendi, es desencadenava aquesta mateixa successió de fenòmens. La realitat és que les coses són més complicades, perquè justament a causa de la capacitat de resistència que tenen la major part de les plantes mediterrànies al foc, el que apareix després de l'incendi és bàsicament el mateix que hi havia abans, simplement perquè una gran part de les plantes anteriors eren piroresistents a les quals el foc no mata. El foc destrueix la seva part aèria, això sí, però en resta el sistema radical viu, cosa que permet una rebrotada, o resta un banc de llavors en el sòl. De manera que el que s'acaba trobant al cap de poc temps de passat l'incendi és, amb limitacions, el mateix que hi havia abans. Aquest fenomen rep el nom d'«autosuccessió».

La constatació de l'existència de l'autosuccessió ha portat en temps recents a la difusió d'unes actituds molt diferents de les d'abans. Anys enrere dèiem: «el foc ha destruït el bosc, la successió reconstitutiva espontània demana entre mig i un segle, per tant hem de reforestar artificialment». Ara podem dir, en prou casos: «el temps que trigarà la reforestació a prosperar no serà sensiblement inferior al temps que trigaran les restes d'aquest mateix bosc a refer-se totes soles per autosuccessió, mentre que la replantació requerirà inversions molt fortes».

L'incendi deixa molt més que les cendres: resten els sistemes radicals del piroresistents rebrotadors, les llavors dels piroresistents germinadors i la mateixa estructura del sòl, ultra individus o rodals no cremats. El bosc cremat no ha de replantar-se ni deixar-se de replantar: el bosc cremat s'ha de restaurar mitjançant l'adopció de diverses mesures, entre les quals hi pot haver la replantació, però només quan escau. L'autoregeneració és sovint el camí més eficaç i econòmic, però si en el moment de l'incendi no hi havia germinadores amb les llavors en saó o les rebrotadores ja n'havien perdut la capacitat (un mateix

individu no resisteix més enllà de tres o quatre rebrotades), aleshores la replantació és oportuna. En tot cas, mai no s'ha de remoure el sòl, ja prou fragilitzat després del foc, i mai no és procedent l'aplicació rutinària de fórmules estàndard preconcebudes: l'orientació, la inclinació, el gruix edàfic, el banc de llavors i de rebrots, els individus indemnes, les precipitacions i les temperatures, etc., configuren una matriu particular per a cada lloc i moment, una matriu que demana una actuació específica en cada cas.

Sigui com sigui, el fet és que actualment ens trobem en una situació d'un cert desconcert. Vivim en un territori que la majoria no sap per què es crema i en el qual es practiquen estratègies de reforestació contradictòries. Així ho reflecteix la premsa quan recull les opinions de la ciutadania: la dels que sostenen que després del foc no s'ha de fer res, i la dels que pretenen entrar en el bosc cremat amb la mateixa contundència que entrarien en un camp de blat després de la sega. Sobretot vivim en un territori desestructurat i canviat d'ús. Tant, que no l'entendem. De fet, aquest és el problema de fons.

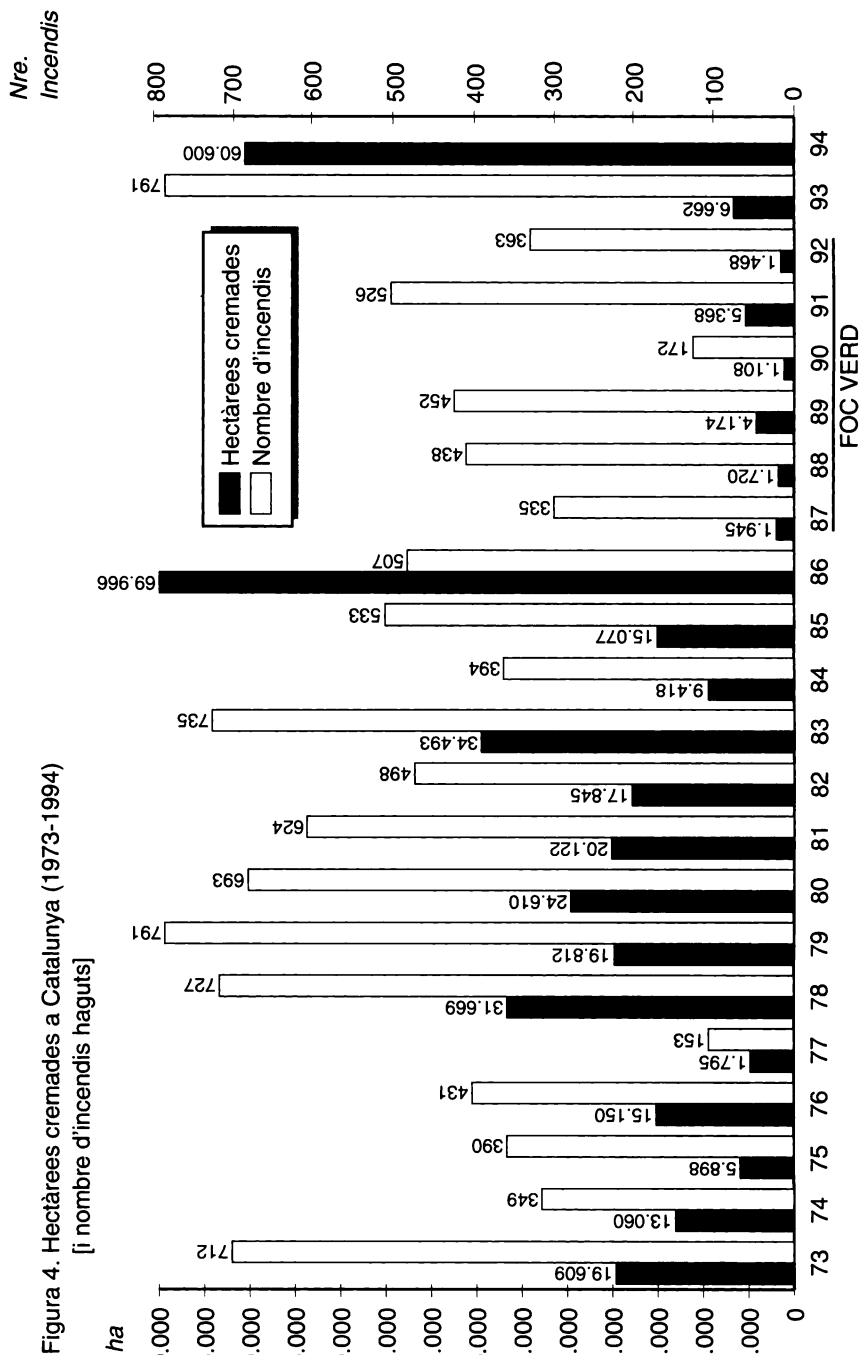
El foc forestal durant l'estiu de 1994

Concretament: què ha passat aquest any? Doncs aquest any hem tingut una mica de tot i, en tot cas, massa de tot, jo diria. Aquest any tots aquests fenòmens que s'havien anat produint durant els darrers temps s'han exaltat sobremanera.

Massa, novament

Del dia 4 al dia 11 de juliol de 1994, és a dir en només una setmana, van cremar 40.000 hectàrees a Catalunya, que és tant com tota la superfície forestal cremada en els darrers nou anys. A més, es va produir un fenomen suplementari: a més d'aquestes hectàrees de bosc o d'espai forestal cremat, hi va haver un nombre sorprenentment elevat de pèrdues en béns immobles, es van cremar cases, es van cremar corrals, es va perdre bestiar, fins i tot, van morir cinc persones. En tot el litoral ibèric (Països Catalans més Múrcia i Andalusia, que ha estat la zona més afectada) han cremat 125.000 hectàrees aquest any 1994 i han mort vint persones a causa del foc forestal. Ens trobem, doncs, davant d'un problema d'una magnitud de cap manera menor.

La línia que en el gràfic mostra el nombre d'incendis haguts en els darrers vint anys a Catalunya varia molt d'un any per altre (conjuntura meteorològica de cada any i altres factors), però sempre es manté

entre els 300 i els 500 incendis anuals. En la línia que mostra l'evolució de la superfície cremada, per contra, hi ha unes certes recurrències que es no corresponen amb el nombre d'incendis haguts. Alguns anys són molt eloqüents respecte d'aquesta qüestió: l'any 1981, per exemple, presenta un nombre elevat d'hectàrees cremades, 34.000 ha en concret, i en canvi és un dels anys amb menys incendis. El pitjor moment fou l'any 1986, durant el qual vam perdre quasi 70.000 hectàrees de espai forestal; va ser l'any de l'incendi de Montserrat i no sé quantes coses més. Com a conseqüència d'allò, i seguint una vella tradició de posar, no el pegat abans del cop, sinó l'endemà del cop, es va engegar immediatament aquell programa anomenat «Foc Verd», que ha estat operatiu des de l'any 1987 fins a l'any 1992. Durant els anys en què ha funcionat aquest programa —més terapèutic que no pas profilàctic, per cert— no van baixar en absolut el nombre d'incendis forestals, fins al punt que es va batre el record absolut l'any 1991, amb 791 incendis. Però perdérem menys hectàrees. Això vol dir alguna cosa.

Per què no va baixar el nombre d'incendis? Doncs perquè les causes eren les mateixes de sempre i amb la intensitat de sempre: la llenya continua acumulant-se al bosc, i en comptes d'endur-nos-la, el que fem és portar-li el foc. Així, hi ha ajuntaments que, criminalment, continuen tenint abocadors d'escombraries en ignició, i dic «criminalment» perquè un 3-5 % dels incendis comencen en abocadors municipals i perquè està prohibit per llei (a més, el problema és molt fàcil de resoldre; de manera que resulta manifestament indignant per a un ciutadà d'un país civilitzat veure com les autoritats municipals vulneren la llei i, a sobre, provoquen perjudicis d'aquesta natura sense que passi gran cosa, més ben dit, sense que passi absolutament res). Així que, com que el «Foc Verd» no preveia pràcticament cap mesura profilàctica de fons, el nombre d'incendis va ser absolutament el mateix, però el nombre d'hectàrees cremades va baixar d'una manera espectacular, fet que és prou d'agrair.

El programa es va suspendre —més ben dit, es va «diluir»— l'estiu de 1993 i aquell mateix any es va enregistrar un cert increment en el nombre d'hectàrees cremades, cosa que no era més que una pal·lidíssima premonició del que acabaria passant més tard, quan tard o d'hora es produís la coincidència de condicions de màxim risc. Això és que ha passat l'estiu de 1994. En efecte, les condicions meteorològiques d'aquest estiu han estat excepcionalment desfavorables: d'una banda, una primavera força plujosa que va incrementar la càrrega de combustible en forma d'herba seca, i després un estiu severament eixut, amb humitats relatives de l'aire de només un 30 % i menys.

Aquestes circumstàncies, combinades amb una baixada de la guàrdia dels sistemes d'extinció, tenen el resultat que hem pogut constatar.

Les actituds del Govern i de la ciutadania

L'anàlisi de tot el que ha passat durant 1994 és extremament reveladora i, alhora, francament preocupant. Primer motiu de preocupació: en un moment determinat, el nostre Govern fa una avaluació de les pèrdues causades pels incendis i la fa pública el dia 14 o 15 de juliol —m'estic referint a aquella famosa setmana del mes de juliol—, estimant-la en 10.000 milions de pessetes; aquesta és una avaluació que revela fins a quin punt els mecanismes d'estimació de les pèrdues reals causades pels focs són molt imperfectes. És, en efecte, una estimació basada estrictament en el càlcul de la fusta cremada i dels béns immobles perduts, cosa comparable a avaluar les pèrdues d'un hipotètic incendi de la Biblioteca de Catalunya segons el valor del paper cremat: procedint així, un hipotètic incendi de la Biblioteca de Catalunya representaria una pèrdua de deu o dotze milions de pessetes...

El nostre Govern va fer aquesta avaluació esbiaixada i va manifestar, a més, que caldria fer un esforç per a cobrir aquestes pèrdues. Però el dia 8 de juliol de 1994, quatre dies abans, havia anunciat amb satisfacció —que comparteixo— la superació de la crisi de l'empresa d'automoció SEAT mitjançant una aportació extraordinària dels governs de l'Estat i de Catalunya de 38.000 milions de pessetes. El Govern entenia que podia aportar 38.000 milions de pessetes per a reflotar-la, mentre que una situació de descomposició física del seu territori i de cop moral insalvable valia a penes 10.000 milions de pessetes i li costava, encara, arribar a aquesta xifra. En tot cas, el tema no és si van avaluar bé o malament, sinó l'evidència inquietant que la nostra societat, representada pel seu govern, no té configurada una idea ni poc ni gaire clara de quant val el seu territori.

Hi ha tot un anecdotari, altrament, sobre les actituds dels mitjans de comunicació davant la situació creada pels incendis forestals de 1994. Les seves informacions i els seus comentaris, sens dubte fets amb la millor de les intencions, estigueren tothora afectats d'aquesta limitació objectiva que neix d'estar sempre pendent de la notícia, molt menys interessats per la informació i absolutament perduts a l'hora de la formació. Comprensiblement, l'espectacularitat objectiva d'un foc forestal de grans proporcions encara estimula més aquesta gradació negativa de percepcions, amb la qual cosa els mitjans posats a contribució per mostrar l'incendi eren considerables, però l'esforç

dedicat a explicar i a fer entendre ja no n'era tant. Així, hom continuà difonent el principi de la «mala sort»: un any no plou, un altre any fa massa vent i l'altre any totes dues coses alhora. No tenim mala sort, sinó uns condicionants climàtics objectius, els mateixos que esdevenen avantatjosos a l'hora d'atreure el turisme: el nostre estiu és assolat i sec. En efecte, els 10 milions de turistes que han visitat Catalunya l'any 1994, hi cercaven les mateixes condicions que el foc. Recorrent a la paremiologia, podríem dir que, amb això del sol estival s'ha de saber estar, com en tot, «a les verdes i a les madures».

Els elements d'una possible estratègia de futur

Quina és l'estratègia que podríem dissenyar per afrontar aquestes circumstàncies? Caldria saber diferenciar les actituds de tipus profilàctic a curt termini, de les actituds de tipus profilàctic a mitjà i llarg termini, i de les capacitats terapèutiques de xoc. Són tres coses ben diferenciades, en la definició estratègica de les quals hem de tenir les idees clares. Les mesures preses a partir del debat parlamentari subsegüent als incendis de 1994 —més aviat penós, per dir la veritat— s'orienten quasi exclusivament devers actituds terapèutiques de xoc: sembla que l'únic objectiu sigui millorar els sistemes d'extinció. Certament que s'han de millorar, i molt, però sense oblidar que el que ha fet que els nivells de salut de la població hagin augmentat de la manera que han augmentat durant el darrer segle no ha estat tant l'eficàcia dels cirurgians, com les mesures d'higiene i bona conducta sanitària personal.

El que fa que conservem la dentició durant molts anys de la nostra vida no és l'activitat dels dentistes, sinó el nostre hàbit de rentar-nos les dents cada dia. Si ignoréssim el raspall de dents, si mengéssim totes les coses que provoquen càries, no serviria de res instal·lar un consultori odontològic a cada cantonada. Fora inútil i caríssim, a més. És enormement més simple fer un procés, no de propaganda, però sí d'educació sanitària de la població, i difondre els raspalls i els productes dentíficis. Els esforços actuals contra el foc es concentren en l'extinció, mentre que no se'n dediquen prou a evitar-lo. Sense profilaxi, no hi ha política antiincendi realment eficaç.

La lluita contra el foc declarat: els serveis d'extinció

Tanmateix, començarem analitzant el que està passant en aquest capítol concret d'apagar foc, perquè, no cal dir-ho, els dentistes són imprescindibles: a més de prevenir, també val la pena organitzar bé els

serveis d'atenció estomatològica. S'ha fet un progrés immens en aquests deu anys, certament. En puc aportar experiències directes, viscudes durant el meu pas per l'Administració pública catalana, període que va començar l'any 1975, quan la Diputació de Barcelona va crear els primers serveis ambientals de l'Administració i m'encomanà justament d'organitzar la que s'anomenà Unitat d'Ecologia Aplicada.

Una de les primeres feines de la Unitat fou ocupar-se de la problemàtica dels incendis i de la problemàtica dels residus: eren els dos camps en què vam treballar més intensament. Diré, de passada, que després de dos anys d'estudiar el tema dels residus, vam proposar d'anar cap a un sistema de recollida selectiva i de minimització de la producció, però el nostre dictamen, que coincidia sensiblement amb la política més avançada que ara hom pretén d'aplicar, fou considerat un despropòsit, una insensatesa d'intel·lectuals mancats de sentit de la realitat (en certa manera, tenien raó: estava mancat de sentit d'«aquella realitat», de la impresentable realitat de l'Administració tardofranquista). I en matèria d'incendis forestals, passà si fa no fa: vam proposar una manera d'estructurar els serveis d'extinció i una política a mitjà i llarg termini de tractament de l'espai forestal que devia fer riure a més d'un d'aquells diputats tronats que aleshores imperaven.

Això no obstant, he de dir que, quant a la implantació dels serveis d'extinció, vam obtenir un èxit parcial, probablement perquè feia de més bon entendre que s'haguessin de comprar camions de bombers. Més tard, ja amb la Generalitat restaurada, em vaig integrar en una ponència que concebé l'actual servei, desenvolupat a partir del de la Diputació de Barcelona, que era l'únic de Catalunya, juntament amb el de l'Ajuntament de Barcelona, que es podia considerar aleshores regular i professional. Així que fins a començament dels anys vuitanta només hi havia dos cossos professionals de bombers a Catalunya: el cos de l'Ajuntament de Barcelona i el cos de la Diputació de Barcelona; a les províncies de Girona, de Lleida i de Tarragona no hi havia bombers pròpiament regulars i professionals. En el millor dels casos, alguns ajuntaments, com el de Valls, destinaven una petita part del seu pressupost a tenir un camió a punt: quan hi havia foc, «tocaven a sometent», i el fuster, el pintor o l'arquitecte deixaven la seva feina i anaven a agafar el camió. D'això fa quinze anys només, remarquem-ho.

En tot cas, fou a partir d'aquestes organitzacions de voluntaris o de professionals que s'organitzà el Servei d'Extinció d'Incendis i Salvaments de Catalunya. Un servei, tanmateix, decantat vers l'incendi urbà i industrial. Els aspectes relacionats amb l'incendi forestal, en

efecte, van ser tractats més o menys bé, però no tan bé com hauria calgut. L'estratègia i la logística davant de l'incendi forestal és completament diferent del cas de l'incendi urbà. Els camions són diferents, i la manera d'actuar també. En l'incendi forestal, el suport logístic i les comunicacions són bàsiques, més que cap altra cosa: al bosc no hi ha boques d'aigua, ni carrers asfaltats, ni telèfons a l'abast.

No ha estat fins fa molt poc temps que s'han creat les ADF (associacions de defensa forestal). Per què? Doncs perquè el 90 % dels incendis forestals es concentren en tres mesos. Si voleu tenir un cos de bombers proporcionat a aquesta necessitat, una de dues: o l'envieu de vacances de setembre a juny, o només el contracteu de juny a setembre. Amb el sistema funcionarial, això és impossible. No s'ha resolt aquest tema fins a l'any 1987, és a dir abans d'ahir. En tot cas, s'ha organitzat una estructura que funciona, això s'ha de dir. Però una estructura insuficient i no prou coordinada amb les altres que també participen en l'extinció dels incendis. El comandament dels bombers i de les ADF correspon al responsable dels serveis d'extinció, però els alcaldes de les poblacions concernides i les autoritats a nivell superior —i no parlem si l'exèrcit intervé— continuen conservant la jurisdicció sobre els seus homes, continuen tenint la seva estratègia personal i continuen tenint el seu sistema de comunicacions diferenciat, la qual cosa és simplement una calamitat.

El tema de les comunicacions i de la logística és capital. No hi ha res que s'assembli més a apagar foc que una operació militar. Tant important o més que els sistemes d'extinció és el punt de comandament, on hi ha d'haver algú que sàpiga on és, què vol fer, quins i on són els seus recursos, i com es mouen. A diferència del que passa en els incendis industrials o urbans, els incendis forestals poden durar dies i contínuament canvien de lloc. Un incendi industrial o un incendi urbà, al cap de tres o quatre hores, de deu com a màxim, està apagat; un incendi forestal pot durar, tres, quatre, cinc dies. Qui s'ocupa de la intendència? Qui retira i substitueix el personal cansat? Com es fan els relleus? Com s'estableixen les comunicacions? Als incendis urbans o industrials s'hi arriba tranquil·lament pel carrer i es connecta la mànega a la boca: això no passa mai en un incendi forestal. Un foc forestal pot començar a Berga a les dotze del migdia i ser a Gironella l'endemà al matí. L'incendi forestal es mou, s'hi accedeix amb dificultat, i l'aigua disponible és nul·la o ben escassa.

El nostre servei d'extinció d'incendis està bastant ben dotat de material i en conjunt està ben preparat, però resulta netament insuficient i depèn encara en un grau excessiu de sistemes molt espectaculars —i molt eficaços en segons quins casos, però en d'altres no pas tant—,

com són els sistemes aeris. En tot cas, una cosa molt important és detectar el foc de seguida que comença i acudir-hi com més aviat millor. Aquest punt és bàsic, perquè la dimensió d'un incendi és directament proporcional al temps que fa que s'ha declarat, de manera que no hi ha cap incendi forestal, per important que sigui, que al començament no s'hagués pogut apagar amb una galleda d'aigua. No n'hi ha cap que comenci amb una explosió colossal, tots comencen amb una espurna, i tots comencen cremant una mateta d'un pam cúbic, però al cap de dues hores aquest petit incendi pot tenir unes dimensions molt considerables. Per tant, localitzar-lo de pressa i anar-hi de seguida és importantíssim, i en aquest sentit és molt més important tenir una xarxa d'atac ben implantada a tot el país, que disposar de grans sistemes espectaculars que arribin al foc a misses dites.

Sigui com sigui, la feina que s'està fent actualment se centra a consolidar i a millorar aquest servei d'extinció. És una bona inicitiva, però em pregunto: es tindran prou en compte tots els petits grans aspectes lligats a la particular casuística del foc forestal, o bé vencerà la temptació de comprar un nou sistema manufacturat qui sap on però especialment espectacular? I en realitat, no en cal, d'espectacle, per a apagar el foc: cal, simplement, organització i una estratègia molt pròxima a la militar. Millor encara: organització i estratègia de gueriller. No hem de comprar tancs, hem de formar guerrillers, perquè la pròpia natura del foc i la configuració del nostre territori no ens permeten de plantejar-nos una batalla a camp obert a base de blindats com si fóssim al mig de les planúries d'Europa central, sinó una guerra de guerrilles en els espais trencats de la Catalunya central i meridional o a les muntanyes valencianes.

Està bé que es millorin els sistemes d'extinció, que es millori la comunicació, que no es repeteixi l'espantosa situació d'aquest estiu, quan els bombers no rebien les instruccions perquè la seva freqüència no era la deguda. Tot això és pot millorar i s'ha de millorar, però limitar el discurs a aquest tema és equivocar-se totalment. Si tot el que aconseguim fer d'aquí fins a la primavera que ve és millorar el nostre sistema d'extinció, haurem fet un petit pas positiu, del qual em congratularé, però no n'hi haurà hagut prou. Si hi ha uns quants dentistes més a Barcelona, però la gent continua mastegant xiclets amb sucre, de càries, en seguirem tenint la mateixa.

La lluita contra el foc potencial: les mesures profilàctiques

Calen mesures profilàctiques a curt i a mitjà termini i, sobretot, a llarg termini. Comencem per les de curt termini.

Primer hi ha la profilaxi de tipus territorial. Per exemple: com arribem als llocs on es produeix el foc? Si fem camins, tant serveixen per a anar apagar el foc com per a anar-lo a calar; vet aquí un problema que no es pot resoldre sense un procés sociològic de reconversió de les mentalitats. En segon lloc, hi ha el cas dels tan controvertits tallafocs. No hi ha cap tallafoc més ample i més ben mantingut que una carretera, però, com sap tothom, els focs les traspassen sistemàticament. Per tant, fer grans esforços per a obrir tallafoc només estaria justificat si les clenxes tinguessin una amplada suficient, és a dir entre setanta i cent metres, però això no és factible. Per contra, si mantinguéssim una estructura reticulada de l'espai, tal com abans, disposariem dels «tallafocs funcionals» que són totes les zones de conreu, és a dir tots els espais no ocupats per vegetació forestal. Estassar o tallar completament la vegetació per fer un tallafoc, però no dedicar l'espai buit a cap activitat, no és fer un tallafoc: és fer una via de penetració futura per al foc. Si ens limitem a fer una clenxa i a abandonar-la, l'única cosa que s'aconsegueix és que al cap de mig any tota la clenxa estigui plena, precisament i justament, de les plantes més propícies a la propagació del foc, amb la qual cosa haurem aconseguit els efectes diametralment oposats als perseguits.

Hi ha mesures de profilaxi territorial que són d'una altra natura: mesures de caràcter social. Hi crec d'una manera especialíssima. Ha quedat clarament demostrat que la immensa major part dels focs forestals tenen un origen antròpic i la majoria de les vegades es deuen, excepte casos de perversió o malvolença, a descuits o imprudències. És evident que una política seriosa que intenti revertir aquesta situació ha de donar els seus fruits. Quan parlo d'una política seriosa estic parlant d'una política tan seriosa com la que qualsevol empresari es planteja a l'hora de promocionar el seu producte. Quan parlem de campanyes i se'n posa en dubte l'eficàcia, sempre em ve a la ment la mateixa reflexió: pensar que les campanyes ben concebudes no tenen èxit és negar l'eficàcia de la publicitat. Una campanya publicitària no és fer un anunci, ni tan sols fer un bon anunci: és concebre i implementar una estratègia de difusió d'aquest anunci talment plantejada que provoqui un canvi d'actitud en el consumidor. Emetre anuncis com aquell de «todos contra el fuego» és confondre una campanya amb la creació d'un eslògan (dolent, a més). En el nostre país, mai no s'ha engegat un procés seriós de comunicació conduent al canvi d'actitud respecte al foc forestal. S'han fet molts anuncis, això sí, però mai no han obeït a una campanya d'autèntica educació ambiental. Amb anuncis no es venen autos; amb campanyes publicitàries, sí.

Encara en aquest terreny de la profilaxi hi ha altres qüestions importants. Per exemple, l'abolició dels punts generadors de foc. Aquesta és

una qüestió sobre la qual cal posar un èmfasi especialíssim, perquè tenen noms i cognoms les persones o les institucions que han generat una part considerable dels focs patits a Catalunya aquest estiu passat i no em sembla tolerable que passem de puntetes sobre aquest fet. Em refereixo a alguns fumejants abocadors d'escombraries municipals i a les línies de baixa i mitjana tensió mal mantingudes. Políticament costa abordar aquest tema. Resulta més senzill aprovar un pressupost per a adquirir mitja dotzena més d'autobombes. Però cal fer-ho. Ni els ajuntaments, ni les companyies elèctriques no són intocables, i segons dades de la mateixa Generalitat de Catalunya, uns i altres són els responsables de l'11 % del total dels incendis haguts i del 39 % de la superfície cremada.

L'atenuació de la inflamabilitat del territori

Un tercer aspecte a considerar és la gran assignatura pendent en aquest tema: la reconversió de l'espai forestal. Amb això tornariem al començament de l'exposició. Hem de recordar que durant sis o set segles, potser fins i tot vuit o nou segles, hem configurat un territori d'una determinada manera i per a uns determinats usos, i hem de recordar que en els últims cinquanta anys, com a conseqüència d'una sèrie de fenòmens socials, hem decidit o ens hem vist impel·lits a canviar completament aquests usos. Això té uns costos i exigeix prendre un determinat tipus de mesures, i aquí és on tenim el problema profund i de fons pendent de solució. No podem continuar deixant milers d'hectàrees de bosc secundari, fonamentalment pinedes configurades al llarg de segles per a la producció de llenya, abandonades a la seva sort i sorprendre'ns que produeixin llenya. Naturalment, dissenyar un programa per a rebaixar aquestes càrregues de combustible tindria un cost. Però, que no el té no haver-lo dissenyat?

Hi ha una diferència molt gran entre un comptable i un economista. A partir del moment en què l'economia es confon amb la comptabilitat les empreses estan perdudes, perquè hi ha una gran quantitat de valors mercantils que no formen part de les columnes del crèdit i del debit. Un balanç no és un compte d'explotació. Hom va inventar el concepte d'«amortització» perquè els béns es deterioren i en algun moment cal substituir-los. Us imagineu un balanç en què no hi hagués amortitzacions de béns d'equip, posem per cas? No tenim encara un sistema econòmic capacitat per a fer amortitzacions ambientals. No ho sabem fer perquè l'economia preindustrial ho feia innecessari. Els béns naturals utilitzats eren uns béns sotmesos a una renovació natural tal que en realitat funcionaven mitjançant una mena de bucle paral·lel a l'activitat econòmica que permetia ignorar-

los, no perquè no existissin, sinó simplement perquè funcionaven sols. Però actualment ens hem apropiat de la major part d'aquests béns i els hem inserit en el sistema econòmic, però hem comès errors importants en les nostres avaluacions, un dels quals és ometre les amortitzacions ambientals. És per això que podem assignar 38.000 milions de pessetes a la reconversió de SEAT i tan pocs recursos a la reconversió forestal. En termes ambientals, dominem la comptabilitat, però no pas l'economia.

Les alteracions en el règim hídric, que figuren ja com un clàssic a l'hora d'avaluar els problemes relacionats amb la desforestació, estan experimentant ara ja unes puntes i unes davallades extraordinàriament inquietants i extremament preocupants. És cert que aquesta tardor hem tingut xafegades particularment intenses, però també és cert que la repercussió d'aquestes xafegades en el comportament dels rius de règim mediterrani hauria estat significativament més baixa si les 76.000 hectàrees cremades no ens haguessin privat d'un bosc regulador, d'un bosc que hauria laminat els fluxos d'aigua sobtadament caiguda. Com es calcula això? La primera cosa que s'ha de saber abans de saber una cosa és saber que no se sap. Doncs aquest és el cas: no ho sabem. És a dir, que hem de mirar de saber-ho. Hem de crear sistemes de valoració que encara ningú no ha posat a punt.

Algú pot dir: però això deu passar a tot arreu, i, per tant, com és que el problema és nostre? És que no passa a tot arreu: passa a l'àrea mediterrània, només. La península Ibèrica concentra la meitat de l'àmbit biogeogràfic mediterrani de tota la conca mediterrània, i els Països Catalans concentren la meitat d'aquesta meitat, és a dir que els Països Catalans som la «primera potència mundial en matèria de focs forestals». O la segona, tant se val. Tenim algun «competidor» il·lustre, com pot ser Califòrnia, però la seva situació socioecològica és totalment diferent, perquè no tenen darrere aquests set segles de transformació completa del territori en una fàbrica de carbó d'alzina o en una fàbrica de feixines de pi. I perquè, d'altra banda, tenen una població distribuïda sobre el territori d'una manera també totalment distinta. Per això hem de ser conscients que, amb els focs forestals, tenim un problema genuïnament nacional —pels que puguin ser aficionats a mirar-s'ho d'aquesta manera...— i que, per tant, hem de ser capaços de desenvolupar solucions genuïnament adequades a aquesta lamentable especificitat.

Ens calen una colla d'eines de gestió que són més de tipus jurídic i econòmic que no pas ecològic. Ho vull subratllar, precisament en la meva condició de biòleg, d'ecòleg si voleu. Després de treballar-hi durant molts anys, he arribat a la conclusió que encara que ignorem

moltes coses del funcionament dels sistemes, en sabem moltes, però on realment tenim buits majúsculs és justament en el domini socioeconòmic. És aquí on ens fallen realment les eines cognitives. Les eines cognitives i, especialment, les eines d'aplicació social i política. Quan un camió, amb una falsa maniobra, malmet un arbre, l'ajuntament o el propietari passa una factura valorant l'arbre d'acord amb la «norma Granada», que és un algoritme de valoració que té en compte l'espècie, l'edat, la singularitat de l'arbre, les despeses de reposició, el risc de fracàs en la substitució, etc. En surt una valoració sempre molt superior, és clar, al preu de la fusta de l'arbre o del nou plançó, fins a cinquanta vegades més. Però no tenim cap «norma Granada» del nostre espai forestal. Per això acabem valorant la Biblioteca de Catalunya a pes de paper. Siguem-ne conscients.

Per un pla nacional de reconversió agroforestal

Davant d'aquest conjunt de problemes, ens cal un «pla nacional de reconversió agroforestal». Un veritable pla a quinze o vint anys vista —cosa molt difícil de demanar a un polític— que marqui una estratègia d'ocupació territorial. Una estratègia genèrica, no pas una planificació estaliniana. Bé tenim una estratègia industrial o una estratègia turística, però no tenim una estratègia d'utilització de l'espai forestal i de l'ocupació del territori.

Aquesta estratègia, entre d'altres qüestions, hauria de proposar-se, en primer lloc, el manteniment de la població rural que vulgui romandre al seu hàbitat de sempre. Actualment, molta de la població pagesa emigra no pas perquè vol, sinó perquè no li queda més remei. Per això caldria un pla de fixació de la població rural: seria un acte de respecte i una manera de conservar tot el seu capital de coneixements sobre el territori. Aquest és un aspecte molt important. La primera cosa que feu quan aneu a un lloc que no coneixeu és demanar un guia, algú que conegui el territori. La gent que coneix el territori i hi viu està desapareixent. Cal aturar aquest procés, ja avançadíssim, d'altra banda, de despoblació.

Aturar-lo, també, establint condicions fiscals i financeres adequades a la propietat forestal. Els propietaris forestals, potser com una mena de revenja subconscient contra una aristocràcia obsoleta i perduda en la prehistòria preburgesa, solen ser mal considerats. No diré que no siguin hereus d'una tradició que explica l'animadversió, però en termes objectius, actualment no tenim per què veure la propietat territorial amb uns ulls diferents dels ulls amb què veiem la propietat industrial. Cada vegada que es fa una transferència d'una propie-

tat forestal, posem per cas, cal pagar l'expectativa de producció fustanera d'una colla d'anys per endavant, la qual cosa equival a fer-li pagar a un industrial que decideix vendre's la fàbrica impostos sobre els guanys que deixarà de tenir en els propers decennis. Cal un pla de reconversió forestal que valori els intangibles, que sigui capaç de diferenciar el preu del paper dels llibres del segle XVIII de la Biblioteca de Catalunya del valor de la matèria primera de què és fet. Un pla de reconversió forestal que consideri també les explotacions econòmiques alternatives, des de les llenyes amb els nous usos que comencen de tenir, fins als altres productes forestals no fustaners, començant pels bolets o els pinyons. Un pla de reconversió forestal que sigui una eina de gestió socioeconòmica, no únicament un instrument tecnocràtic d'ordenació silvícola.

Els francesos han començat a fer coses molt interessants en aquest sentit. Valoren i paguen com a producte de qualitat, tant un producte industrial molt ben elaborat, com un producte artesà molt ben garantit. Amb els productes forestals podria passar exactament igual. Si valoréssim d'una manera especial un pa fet amb llenya, la llenya tindria un preu proporcional al cost suplementari que també tindrà aquest pa. Aquesta mena de coses que en una primera formulació sobten una mica, i fins i tot semblen marginals, quan realment s'escandallen bé ofereixen resultats considerables. D'aquesta manera, el bosc adquiriria un valor afegit superior al que ara té, amb la qual cosa el tractament que podria rebre seria diferent, aniria perdent gradualment el caràcter de marginalitat. Tot això, és clar, a més de la racionalització de la productivitat convencional.

Cal trobar una sortida al més viable possible per al territori que realment tenim. No podem adoptar la posició clàssica dels ajuntaments que s'avenen a gastar centenars de milions construint una incineradora, però que no accepten la recuperació i el reciclatge, perquè «després de la feïnada, encara hi perdrem diners». És a dir, gestionar, recuperar i pagar deu és pitjor que desemborsar mil i a sobre embrutar, però treure's —aparentment— una responsabilitat del damunt. No es tracta d'imaginar un país per a *boy scouts*: es tracta de fer suportable l'economia forestal del país que ja tenim. No estic demanant un pla de reconversió ingenu, ni un pla de reconversió màgic gràcies al qual els nostres pobres boscos mediterranis donin grans guanys: estic tractant d'aconseguir que donin poques pèrdues, que el país no esdevingui una teia, que no hàgim de mantenir un cos de bombers com el que ara hem de mantenir. Perquè, fins i tot anant a comptes d'explotació immediats: quant costa mantenir el cos de bombers que tenim? Aquests costos mai no s'imputen a les pèrdues ocasionades pel foc.

Necessitem un pla nacional de reconversió forestal que, també, explori i apliqui les noves tecnologies d'abastament enèrgic per als nuclis més aïllats. La gran majoria dels nuclis aïllats estan assortits d'energia mitjançant línies de baixa, línies instal·lades per les companyies elèctriques perquè la llei els obliga a donar aquest servei, potser no prou rendible: el manteniment d'aquestes línies és sovint deficient. Hi ha centenars de quilòmetres de línies de baixa i de mitjana tensió que travessen l'espai forestal català fins a aquella casa de pagès, fins a aquell petit nucli rural d'allà. Línies no prou ben mantingudes que, a més, es veuen sotmeses a demandes especialment altes precisament durant els mesos de juny, juliol i agost: a l'increment de la potència dels punts lluminosos (les bombetes de 40 W han estat substituïdes per les de 60 o 100 W) se suma la instal·lació de televisors i equips de so, de sistemes de refrigeració, etc., inexistents pocs anys enrere en el medi rural. El fet que aquestes línies llencin guspises, el fet que els transformadors es cremin, és, lamentablement, una realitat comprovada. Amb l'actual marginalitat de l'espai forestal i de la reduïda població associada, qui farà inversions per a millorar aquestes línies? Però caldria fer-les. O bé explorar solucions alternatives. Molts nuclis rurals pirinencs ja funcionen amb plaques fotovoltaïques, el rendiment de les quals és petit però suficient, i en tot cas té l'avantatge de l'autonomia. Un pla nacional de reconversió agroforestal que impulsi línies de recerca aplicada en aquest camp seria molt oportú.

La recerca, per cert, no hauria de limitar-se a aquesta mena de dominis. En el de la productivitat i idoneïtat de les espècies forestals i de les seves varietats hi ha també molt a fer. En efecte, la productivitat de les nostres espècies forestals és probablement molt més baixa del que podria ser. Malgrat limitacions objectives lligades als nostres condicionaments climàtics i edàfics, podríem tenir boscos més productius que donessin una rendibilitat més gran i, doncs, que fessin del nostre espai forestal un àmbit menys marginal. Això també estaria lligat a aquest procés que anomeno *pla de reconversió forestal*.

En definitiva, i ja per acabar, voldria recapitular algunes idees. Primera, que som una de les primeres «potències mundials» en matèria de foc forestal. Segona, que per raons històriques i de canvi recent d'ús, tenim una estructura territorial propícia a cremar-se pels quatre costats. I tercera que els esforços que hem fet en aquets darrers anys, i se n'han fet molts, s'ha adreçat quasi exclusivament a la lluita contra el foc, però no gaire a la prevenció de les seves causes immediates i no gens a la reconversió de l'espai agroforestal. Si no basem la nostra estratègia de futur en la reversió d'aquesta situació, en el millor dels casos no passarem d'excel·lir en la teràpia d'emergència, perquè sempre tindrem el territori malalt.

Tenim el deure civil de denunciar amb fermesa i esperit constructiu aquesta situació. Les aquiescències llagoteres ens farien més que còmplices: ens farien responsables, car els qui decideixen es basen en els criteris dels qui coneixen. S'hi basen, o si més no s'hi han de poder basar. Aquesta és la responsabilitat de l'Acadèmia: identificar correctament etiologies, fer diagnòstics encertats, proposar teràpies oportunes. La decisió, bona o dolenta, serà de la comunitat. Però ha de saber a què atènyer-se. Silenciar la malaltia no guareix el malalt. Estalviar-li el disgust, encara menys.

Ramon Folch
Membre numerari de la Secció de Ciències Biològiques